

Dr. Hepp Nóra

A FORMATERVEZÉSIMINTA-OLTALOM SZERZŐI JOGI MEGKÖZELÍTÉSE*

E tanulmány célja, hogy rávilágítson a szerzői jogi védelem és a formatervezésiminta-oltalom között fennálló különbségekre és hasonlóságokra, különös tekintettel az oltalmazható-sági kritériumokra, a szerzőt megillető jogokra és a jogérvényesítésre. A dolgozat bemutatja a két védelem előnyeit és hátrányait, kiemelve, hogy milyen esetekben és miért ajánlott az egyik, illetve a másik oltalom.

1. A FORMATERVEZÉSIMINTA-OLTALOM ÉS A SZERZŐI JOGI VÉDELEM PÁRHUZAMOS FENNÁLLÁSA

A formatervezésiminta-oltalom jogi jellegét tekintve a szabadalmi jog és a szerzői jog között található oltalmi formát jelenti, ebből adódóan tekinthető egyfajta hibrid jogi oltalomnak is.¹ A szerzői jog és a formatervezési minták oltalmára szűkítve a kérdést, a jelenlegi szabályozások kétféle módon közelítik meg ezeknek az oltalmaknak a viszonyát: a két oltalom egymást kizárhatja, illetve együttesen is fennállhatnak.

„Kizáró” szabályozási modell jellemző az indiai és a japán szerzői és formatervezésiminta-oltalmi szabályozásra. Az indiai szabályozás szerint a két oltalom közötti átfedés tehát nem lehetséges: szerzői jogi védelem nem állhat fenn ugyanis sem azon alkotás felett, amelyre formatervezésiminta-oltalmat jegyeztek be, sem olyan alkotás esetében, amely termékből ipari eljárással több, mint 50 példányt állítottak elő.² Hasonló szabályozási modellt követ

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala felsőfokú iparjogvédelmi tanfolyamára készített szakdolgozat. A szerző ezúton mond köszönetet Szöllösi Gusztávnak, aki konzulensként segítette munkáját kreatív, jó ötleteket adva a dolgozat írását, valamint az Iparjogvédelmi Szakkönyvtár munkatársainak, Tóth Ritának, dr. Föhréczné Katona Edinának, valamint Tóth Gábornak.

¹ Hector L. MacQueen: Copyright, Competition and Industrial Design. Edinburgh University Press, 1995, p. 88.

² Indian Copyright Act 1957., 15. (1) és (2): <http://copyright.gov.in/Documents/CopyrightRules1957.pdf>; Rajendra Kumar: The Great Divide – Copyright & Design Rights in India. Copyright World, 2006. 160. sz., <http://www.knspartners.com/files/The%20great%20divide-%20article%20by%20RK-2006.pdf>. Ez a szabály valószínűleg az angol 1949. évi Design Copyright Act szabályozásának ún. „50-es szabályára” vezethető vissza, amely a szerzői jogi védelem köréből kizárta mindazokat a dizájnalkotásokat, amelyekből több, mint 50 példány készült, ezzel is szűkítve a két oltalmi kör tárgykörében kialakult átfedést. Dan Johnston: Design protection. A practical guide to the law on plagiarism for manufacturers and designers. The Design Council, Gower, 1995, p. 34.

Japán. A japán szabályozás értelmében a dizájntermékek minősülő és tömeges előállításra szánt termékek nem állnak szerzői jogi védelem alatt, védelmüket ugyanis az iparjogvédelmi oltalmak biztosítják.³ Így a szerzői jogi védelem csak abban az esetben állhat fenn, ha a formatervezésiminta-oltalom nem került megadásra, illetve ha az adott minta korlátozott példányszámban lelhető csak fel.

Ugyanakkor vannak olyan szabályozások, amelyek a két oltalom párhuzamos fennállását ismerik el, idetartozik hazánk és az európai tagállamok szabályozása is. Megjegyezhető, hogy e kérdéssel több nemzetközi szerződés is foglalkozik. A TRIPS-megállapodás 25. és 26. cikke választási lehetőséget biztosít az aláíró államok részére, hogy az adott minta védelmét formatervezésiminta-oltalom vagy szerzői jogi védelem keretében biztosítsák.⁴ Továbbá a Berni Unió Egyezmény 2. cikkének (7) bekezdése a tagállamokra bízta az alkalmazott művészet alkotásainak és az ipari minták szerzői jogi védelmének feltételeire vonatkozó szabályozást.⁵ Végül a Hágai Megállapodás 2. cikke utal arra, hogy a formatervezési minták állhatnak egyben szerzői jogi védelem alatt is.⁶ Az előbbieken említett nemzetközi szabályozás nyújt tehát alapot a közösségi és a hazai szabályozás rendszerében megjelenő párhuzamosság alapelveinek, azaz, hogy a két szóban forgó védelem nem zárja ki egymást.

A két oltalom közelségére mutat rá az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK irányelve a formatervezési minták oltalmáról (a továbbiakban: irányelv) előkészítésekor felmerült kérdés is, miszerint a formatervezési alkotás védelme iparjogvédelmi vagy szerzői jogi „köntöst” öltön-e majd.⁷ Az akkori felmérések szerint a tagállamok többségében a formatervezésiminta-oltalom együttesen állhatott fenn a versenyjogi és a szerzői jogi védelemmel.⁸ Az iménti kérdés pedig annak függvényében volt eldönthető, hogy a dizájnvédelemnek az innovációt, a termékek közötti versenyt vagy éppenséggel a szellemi alkotás ösztönzését és a kultúra értékeinek megőrzését kell-e szolgálnia. Hozzá kell tenni, hogy a két cél természetesen nem zárja ki egymást, csak éppen a hangsúly az egyik, illetve a másik célon van. Az irányelvi szabályozás tekintetében a döntés végül az iparjogvédelmi koncepcióra esett, amely döntés kihatással volt például a német szabályozásból ismert „Schöpfungshöhe”-elv alkalmazására oly módon, hogy az egyéni jelleg vizsgálatánál magasabb mérce került megállapításra, ennél fogva nem minden formai kialakítás esett automatikusan a szerzői jogi védelem körébe.

Rátérve a közösségi szintű szabályozásban megjelenő párhuzamos oltalmakra, az irányelv a következőt mondja ki:

³ *Iris Chiu, Will W. Shen: A sui generis intellectual property right for layout designs on printed circuit boards? An analysis of current IP laws and proposal for reform. E.I.P.R., 2006. 1. sz., p. 38.*

⁴ *Ficsor Mihály: Törvényjavaslat a formatervezési minták oltalmáról. Védjegyvilág, 2001. 1. sz., p. 6.*

⁵ *Ficsor Mihály: i. m. (4), p. 6.*

⁶ *Ficsor Mihály: i. m. (4), p. 6.*

⁷ *Ficsor Mihály: i. m. (4), p. 5.; Green paper on legal protection of industrial design, p. 4.*

⁸ *Green paper on legal protection of industrial design, p. 6.; Uma Suthersanen: Design Law: European Union and United States of America, 2. kiadás. Sweet & Maxwell, 2010, p. 182.*

„... mivel a szerzői jogi jogszabályok harmonizációjának hiányában fontos rögzíteni a formatervezési minták lajstromozás útján történő sajátos oltalma, valamint a szerzői jogi jogszabályok által biztosított védelem halmozódásának alapelvét, miközben a tagállamok számára biztosítani kell annak szabadságát, hogy meghatározzák a szerzői jogi védelem mértékét és azokat a feltételeket, amelyek alapján az ilyen védelmet biztosítják.”⁹

Továbbá az irányelv 17. cikke is utal a nemzeti szerzői jog és a formatervezésiminta-oltalom összefonódására a következők szerint: „A valamely tagállamban vagy tagállam vonatkozásában az irányelvvel összhangban való lajstromozás útján oltalomban részesülő formatervezési mintát bármilyen formában történő megalkotásától vagy rögzítésétől az adott állam szerzői jogi jogszabályai szerinti védelem is megilleti. E védelem terjedelmét és feltételeit, ideértve az előírt eredeti jelleg mértékét, az egyes tagállamok határozzák meg.”

Ugyanezt támasztja alá a Tanács 6/2002/EK, a közösségi formatervezési mintáról szóló rendeletének (2001. december 12.) (a továbbiakban: közösségi rendelet) a következő rendelkezése is: „A közösségi oltalomban részesülő formatervezési mintát bármilyen formában történő megalkotásától vagy rögzítésétől az adott állam szerzői jogi jogszabályai szerinti védelem is megilleti. E védelem terjedelmét és feltételeit, ideértve az előírt eredeti jelleg mértékét, az egyes tagállamok határozzák meg.”¹⁰

Az irányelvi és rendeleti szabályozás értelmében az oltalomban részesülő minta szerzői jogi védelme tehát kizárólag az adott állam szerzői jogi jogszabályától függően részesülhet védelemben, erre vonatkozóan a közösségi rendelet csak annyiban korlátozza a tagállamot, hogy megtiltja a két védelem együttes fennállásának kizárását.

Noha ez az előírás a tagállamokat oly módon köti, hogy a kettős védelem fennállását nem zárhatják ki, mégis belátásukra van bízva annak meghatározása, hogy a két védelem mennyire tág körben fedje le egymást, indirekt módon lehetővé téve a szerzői jogi védelem meghatározott esetekben történő kizárását. A szabályozás ennél fogva szabad játékteret biztosít a tagállamok részére azáltal, hogy azok a szerzői jogi védelem terjedelmét és feltételeit szabadon határozhatják meg, természetesen a közösségi jog és a nemzetközi szerződések tiszteletben tartásával. Ez adott esetben akár olyan joggyakorlat kialakulásához vezethet, hogy a formatervezési minták oltalma alatt álló műveknél szigorúbb védelmi küszöb kerül megállapításra, mint az olyan alkotásoknál (pl. regény), ahol a mintaoltalom mint oltalmi lehetőség fel sem merül, kizárva ezáltal egyes mintákat a szerzői jogi védelem köréből.¹¹

⁹ Az irányelv (8) preambuluma.

¹⁰ Közösségi rendelet 96. Cikk (2).

¹¹ Oliver Ruhl: Gemeinschaftsgeschmackmuster, Kommentar, 2. Auflage. 2010, p. 1058. Rn. 30.

2. A VÉDELEM CÉLJA ÉS TÁRGYA

Magyarországon a formatervezésiminta-oltalom és a szerzői jogi védelem párhuzamos fennállását a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban Fmtv.) és a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban Sztj.) biztosítja. Az Fmtv. 64. §-a értelmében „A mintának az e törvényben szabályozott oltalma nem befolyásolhatja a mintán mint művészeti alkotáson külön törvény szerint fennálló szerzői jogok védelmét.” Ugyanezt támasztja alá az Sztj. 1. §-ának (2) bekezdéséhez fűzött indokolás, amely tartalmazza a párhuzamos oltalmak fennállásának lehetőségét.¹²

2.1. Az oltalom célja

A termékek közötti verseny fokozódásával azok ötletes, egyéni jellegű kialakítása fontos eszközzé vált a piacon, mégpedig számos ágazatban (pl. autó-, textil- és ruházati ipar, számítástechnika, szórakoztató elektronika).¹³ A formatervezésiminta-oltalom tárgya pedig éppen a termék külső jellemzőiben testesül meg.¹⁴ A formatervezési minta a termék megjelenését, külső jelét jelenti tehát, azaz a termékek piacán egyfajta marketingeszközzel azonos.¹⁵ A dizájnoltalom területén tehát az innováció előmozdításának, új termékek előállításába való befektetések ösztönzésének kulcsfontosságú szerep jut. Ezzel szemben a szerzői jogi szabályozás egyik alapvető célja a szellemi alkotás ösztönzésén keresztül az egyetemes kultúra értékei megbecsülésének, megóvásának elősegítése.¹⁶

2.2. Az oltalom tárgya

Valamennyi szellemi alkotásnak, legyen az minta vagy akár szerzői mű, egy kiváló ötlet az alapja. „Az új ötlet gyakran nem más, mint két régi ötlet találkozása.”¹⁷ Számos esetben ugyanis meglévő ötletek sajátos kombinációjáról van szó, ami aztán az új ötlet kialakulásához vezet. Az ötlet formába öntése azonban a mintaoltalomnál és a szerzői jognál egyaránt feltétel, hiszen pusztán az ötlet nem képezheti sem formatervezési minták oltalmának, sem pedig szerzői jogi védelemnek a tárgyát.¹⁸ A védelem alatt álló, „formába öntött” ötlet tehát az új és egyéni mintában, illetve az egyéni, eredeti jelleggel bíró alkotásban nyilvánul meg.

¹² CompLex Jogtár, 1. § (2) bekezdéséhez fűzött indokolás.

¹³ A 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról, Általános indokolás I./1. pont.

¹⁴ Designs bear their secrets on their face. In: *Hector L. MacQueen*: i. m. (1), p. 88.

¹⁵ A 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról, Általános indokolás I./1. pont.

¹⁶ CompLex Jogtár, Általános indokolás.

¹⁷ *John Howkins*: Az alkotás gazdagít. HVG Kiadó Rt., Budapest, 2004, p. 207.

¹⁸ Erre kifejezetten utal az Sztj. 1. §-ának (6) bekezdése, amely összhangban áll a TRIPS-megállapodás 9. cikkének (2) bekezdésében és a WIPO Szerzői Jogi Szerződésének 2. cikkében foglaltakkal.

2.2.1. Formatervezésiminta-oltalom

Mintának minősül valamely termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve díszítésének a külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve a felhasznált anyagok jellegzetességei – eredményeznek.¹⁹ A termék megjelenése tehát nem más, mint annak optikailag érzékelhető elemeinek összessége, amely magában foglalja a térbeli, síkbeli vonásokat, valamint a termék anyagának, illetve díszítésének jellemzőit.

A termék fogalmát illetően megjegyezhető, hogy az magában foglalja egyrészt az ipari, másrészt a kézműipari árucikkeket. Nem feltétele az oltalomnak az ipari alkalmazhatóság, miután a minta szerinti termék lehet kézműipari, azaz kézművesmunkával létrehozott árucikk is.²⁰ A termékek közé tartoznak – egyebek mellett – a csomagolás, a kikészítés, a grafikai jelzések és a nyomdai betűformák, valamint azok a részek is, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak.²¹

A számítógépi program nem tekinthető terméknek ugyan, annak azonban nincs akadálya, hogy a számítástechnika alkalmazásához kötődő grafikai megoldások (pl. menüsorok, ikonok, képernyő-grafikai kialakítások) oltalmat élvezhessenek.²² Itt megjegyezhető, hogy a szerzői jog tárgykörébe tartozhat: „a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is.”²³ Ennélfogva a szoftverhez (a programhoz) egyrészt kapcsolódhat szerzői jogi védelem, másrészt a számítógépi programhoz kapcsolódó grafikai kialakítás esetében a formatervezésiminta-oltalom és a szerzői jogi védelem.

2.2.2. Szerzői jogi védelem

Ezzel szemben a törvényalkotó a szerzői jogi védelem tárgyaként az alkotást jelöli meg, ezáltal is hangsúlyozva a védelem rendeltetését, ami a kulturális célok támogatására irányul. Így az Szt. az irodalmi, a tudományos és a művészeti alkotások részére nyújt védelmet, ami érzékelteti, hogy az alkotás fogalmának köre igen tág.²⁴ Ugyanezt a megállapítást támasztja alá a szerzői jogi törvényben alkalmazott példálózó felsorolás, ami a szerzői mű fogalomkörébe tartozó műtípusok körére utal.

¹⁹ Fmtv. 1. § (2)., irányelv 1. §, közösségi rendelet 3. cikk.

²⁰ CompLex Jogtár, 1–11. §-hoz fűzött indokolás.

²¹ Fmtv. 1. § (3).

²² Fmtv. 1. § (3).

²³ Szt. 1. § (2) c.

²⁴ Szt. 1. § (1).

A két oltalmi forma közötti szoros kapcsolat az alkalmazott művészeti alkotások esetében áll fenn: az ilyen formába öntött kreatív megoldások esztétikai jellemzőkön kívül használati, műszaki és egyéb követelményeknek is megfelelnek.²⁵ Ezeknek az alkotásoknak a körébe tartoznak az alkalmazott grafikai művek, az iparművészeti, illetve az ipari tervezőművészeti alkotások (pl. lakberendezési tárgyak), valamint a képzőművészeti alkotások (pl. a grafika).²⁶ Kiemelhető a használati funkcióval bíró iparművészeti, illetve ipari tervezőművészeti alkotás, amelynek sajátossága abban áll, hogy nemcsak egy egyedi darab készül belőle, hanem általában meghatározott példányszám. Az iparművészeti alkotást pedig az különbözteti meg az ipari tervezőművészeti műtől, hogy míg az előbbi kézi munkával készül, addig az utóbbi ipari gyártástechnológiával kerül előállításra. Ennélfogva ipari tervezőművészeti alkotáson tipikusan olyan termék külső megjelenését kell érteni, amely esztétikai és műszaki szempontok szerint került kialakításra, mégpedig általában ipari gyártástechnológia útján.²⁷ Ilyenek elsősorban a folyóméterben gyártott textíliák, illetve a formatervezett bútorok.²⁸

Összegezve a fentieket figyelemreméltó, hogy az ilyen termékek általában a formatervezési minták oltalmának hatálya alá is tartozhatnak. Ebből pedig az a következtetés vonható le, hogy a két oltalom közötti párhuzamosságnak köszönhetően nem kizárt, hogy az alkalmazott művészet terén a termékek nemcsak egyéniek és újak, hanem művészi – azaz egyéni, eredeti – jelleggel is bírnak, ami megalapozhatja szerzői jogi védelmüket. Az itt jelzett alkotások tehát eshetnek a termék és az alkotás fogalomkörébe egyaránt, azaz alkotójuk érvényesíthet nemcsak formatervezésiminta-oltalmi, hanem szerzői jogi igényeket is.

3. A VÉDELEM ALAPJA ÉS KELETKEZÉSE

3.1. A védelem alapja

Mind a termék, mind az alkotás esetében azok külső megjelenésére vonatkozó törvényi előírás teljesülése esetén áll fenn védelem. Míg a formatervezési minták oltalmának megszerzéséhez az egyéni jelleg mellett az újdonság feltételének megléte is szükséges, addig az alkotásnál kizárólag az egyéni, eredeti vonások „kifejezésre juttatására” van szükség.²⁹

²⁵ Gyertyánfy Péter: A szerzői jogi törvény magyarázata. KJK-Kerszöv, Budapest, 2006, p. 356.

²⁶ Fmtv. 1. § (3), Sztj. 1. § (2). Az Sztj. alkotás fogalmára adott példálózó felsorolás igen színes palettát mutat magában foglalva számos műtípust, amelyek megemlézése jelen téma feldolgozásában nem releváns.

²⁷ Gyertyánfy: i. m. (25), p. 356.

²⁸ Gyertyánfy: i. m. (25), p. 356.

²⁹ Fmtv. 1. § (1) és Sztj. 1. § (3).

3.1.1. Az újdonság és az egyéni jelleg

Újnak akkor tekinthető a minta, ha azzal azonos mintát még nem került nyilvánosságra az elsőbbség időpontját megelőzően.³⁰ Az újdonság fogalma a szabadalmi jog világából ismert újdonság feltételével hozható párhuzamba. Ez a kritérium objektívnek minősülő feltétel, vizsgálata pedig a minták közötti azonosságok és különbözőségek megállapítására irányul.³¹ Ennek a fogalomnak a pontosítását szolgálja az Fmtv. rendelkezésének azon része, miszerint azonosság abban az esetben is fennáll, ha két vagy több termék között „*csupán lényegtelen részletekben*” áll fenn a különbség.³²

A formatervezésiminta-oltalomnál az újdonságot – mint objektív vizsgálati feltételt – szubjektív párja, az egyéni jelleg egészíti ki. Az egyéni jelleg a szabadalmi fogalomtárból ismert „feltalálói tevékenységhez” hasonlít, tekintve, hogy ennek mércéje is szubjektív minőséggel bír.³³

„3.§ (1) A mintának egyéni jellege van, ha az elsőbbség időpontja előtt nyilvánosságra jutott bármely mintához képest a tájékozott használóra eltérő összbemomást tesz. (2) Az egyéni jelleg megítélésakor figyelembe kell venni, hogy a szerző – különösen a termék természetére és az ipari, illetve kézműipari ágazat sajátosságaira tekintettel – milyen alkotói szabadságfokkal alakíthatta ki a mintát.”³⁴

Az egyéni jelleg megállapítására tehát két szempont vizsgálata mentén kerül sor, az egyik az eltérő összbemomás, amit a tájékozott használó szemszögéből kell vizsgálni, a másik az alkotói szabadságfok, aminek meghatározásában az adott ipar ágazatának jellemzői segítenek. Az összbemomás eltérő mivoltának vizsgálata a tájékozott használó szemszögéből kerül tehát megállapításra, ami absztrakt zsinórmértékül szolgál a szabadalmi jogból ismert „szakember” mércéjéhez hasonlóan.³⁵ A „tájékozottság” itt a mindenkori területre jellemző tudást és képességet foglalja magában azzal, hogy mindez a már ismert dizájnelemek összességét jelenti.³⁶ Ez esetben tehát nem egy átlagos fogyasztó a zsinórmértékül szolgáló személy, hanem „az adott termékkör iránt kifejezett érdeklődést mutató” rétegfogyasztó.³⁷ Az

³⁰ Fmtv. 2. § (1), közösségi rendelet 5. cikk. Vö. A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 2. §-ának (1) bekezdése szerint ugyanis „Új a találmány, ha nem tartozik a technika állásához.”

³¹ *Ficsor*: i. m. (4), p. 8.

³² Fmtv. 2. § (2).

³³ Vö. Szt. 4. § (1) bekezdés szerint: „Feltalálói tevékenységen alapul a találmány, ha a technika állásához képest szakember számára nem nyilvánvaló.”

³⁴ Fmtv. 3. § (1), közösségi rendelet 6. cikk.

³⁵ Vö. Szt. 4. § (1).

³⁶ *Helmut Eichmann, Annette Kur*: Designrecht. Praxishandbuch. Nomos, 2009, p. 68.

³⁷ *Jókúti András*: Greased Lightenin’ – Áttételes kapcsolatok a formatervezési minták oltalma és a minta szerinti termék megnevezése között. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 3. sz., 2010. június, p. 69.

összbenyomás eltérő mivolta pedig nem más, mint a nyilvánvalóság ellentéte.³⁸ A nyilvánvalóság a különösebb szakértelmet nem igénylő kifejezésmódra utal, azaz a termék olyan kialakítását jelenti, ami a termék műszaki és piaci körülményeiből egyértelműen és kézenfekvő módon következik.

Ehhez kapcsolódik szorosan az alkotói szabadságfok vizsgálata, amelynek terjedelme két körülmény mentén vizsgálható. Ilyennek minősülnek a termék jellegzetességei és a mindenkori iparág, illetve kézműipar sajátosságai. A termék jellegzetes tulajdonságai elsődlegesen a termék funkcionalitására utalnak, amelyből eredő műszaki jellemzők a termék típusától függően vezethetnek az alkotás terének beszűkítéséhez. Így vannak olyan termékek, amelyek rendeltetésüknél fogva számos „megjelenéssel” rendelkezhetnek, míg megint más termékeknel a külső kialakítás lehetőségei behatároltabbak. Ezért, minél nagyobb az alkotás tere, annál magasabbra tehető az eredetiség mércéje.³⁹ Ugyanakkor megjegyezhető, hogy a termékek közötti fokozódó verseny is befolyásolja az alkotás terét, azaz egy-egy termék-kategórián belül az alkotás terének „terjedelme” újabb és újabb termék megjelenésével egyre szűkül, hozzájárulva egyúttal a termékek közötti verseny fokozódásához, ezáltal pedig – jó esetben – a minőség javulásához. Végül megjegyezhető, hogy az újdonság és az egyéni jelleg megítélésekor az elsőbbség időpontja előtt nyilvánosságra jutott minták jelentik a vizsgálat alapjául szolgáló viszonyítási alapot.⁴⁰

A mintát nyilvánosságra jutottnak kell tekinteni, ha közzététellel, egyéb közlés útján, kiállítással, kereskedelmi forgalomba hozattal vagy bármilyen más módon bárki számára hozzáférhetővé vált, kivéve ha ezek az események a rendes üzletvitel során ésszerűen nem juthattak az érintett ágazaton belül az Európai Közösségben működő szakmai körök tudomására.⁴¹ Az Fmtv. több kivételt is megállapít, amikor a nyilvánosságra jutás nem minősül újdonságrontónak. Ilyen eset például, ha a mintát harmadik személy számára titoktartási kötelezettség terhe mellett mutatják be.⁴² Ugyancsak ebbe körbe tartozik az, ha a minta az elsőbbség időpontját legfeljebb tizenkét hónappal megelőzően nyilvánosságra jut, mégpedig oly módon, hogy az a bejelentővel vagy jogelődjével szemben elkövetett jogsértés következménye; vagy a bejelentő, a jogelődje vagy – valamelyiküktől származó tájékoztatás vagy valamelyikük cselekménye eredményeképpen – harmadik személy hozta nyilvánosságra a mintát.⁴³

³⁸ Vö. az Szt. 4. §-ának (1) bekezdésével: „Feltalálói tevékenységen alapul a találmány, ha a technika állásához képest szakember számára nem nyilvánvaló”

³⁹ *Zombori Zsolt*: *Formatervezésiminta-oltalom Magyarországon és az Európai Közösségben II. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1. (111.) évf. 3. sz., 2006. június, p. 44.

⁴⁰ *Ficsor*: i. m. (4), p. 8.

⁴¹ Fmtv. 4. § (1).

⁴² Fmtv. 4. § (2).

⁴³ Fmtv. 4. § (3).

3.1.2. Egyéni, eredeti jelleg

Miután a szerzői jogi védelem alapjául szolgáló „*originality*” (eredetiség) fogalma az uniós jogon belül nem került harmonizálásra, ezért az alkalmazott művészeteknél az „eredetiség” jellegének tesztje is eltérő vonásokat mutathat az egyes tagállamok joggyakorlatában.

A szerzői jogi védelem feltételének meghatározását fontos korlát határolja be, amire a Berni Uniók Egyezmény 5. cikkének (2) bekezdése utal. Ez a cikk mondja ki, hogy a szerzői jogi védelem formai kötöttség nélküli oltalom: *„E jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmiféle alakszerűséghez, és független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll-e.”*⁴⁴

A hazai szabályozás tekintetében kijelenthető, hogy *„A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg.”*⁴⁵ Más feltétel tehát nem áll fenn a védelem keletkezéséhez. Az egyéni, eredeti jelleg – ellentétben a formatervezésiminta-oltalommal – nem került a szerzői jogi törvényben definiálásra, hanem ennek tartalmára a bíróság és a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) gyakorlata nyújt iránymutatást. Itt jegyezzük meg, hogy az SZJSZT szakvéleményei bár nem bírnak kötőerővel, mégis iránymutatásul szolgálnak, sok esetben a bírói gyakorlatra is kihatva. Az említett gyakorlat számára egyfajta orientációt biztosít az Szjt. azon szabálya, miszerint a védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.⁴⁶ A szerzői jogi védelem szempontjából nincs jelentősége tehát annak, hogy *különleges* kreativitás vagy művészi színvonal jellemzi-e az alkotást; a kizárólagos jogok piaci értékét, népszerűségét ugyanakkor nyilvánvalóan befolyásolja az alkotás „minősége”. Ebből következik, hogy egy esztétikailag ízléses bútordarab még nem biztos, hogy egyéni, eredeti jelleggel bír, és ugyanez fordítva is igaz, azaz egy nem tetszetős berendezési tárgy is minősülhet szerzői műnek. Értékítéletet pedig tükrözhet például egy zsúrizett alkotás, ami tehát még nem vezet feltétlenül a szerzői jogi védelem fennállásához.⁴⁷ Ezt az a bírósági döntés is megerősíti, miszerint *„A Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak a művészeti alkotásokról kiadott értékelése önmagában nem alapítja meg a szerzői jogvédelmet.”*⁴⁸

Az egyéniségre, eredetiségre vonatkozó követelmény az alkotás kifejezőmódjára, az alkotásban foglalt gondolatok megjelenítésére tekintettel áll fenn. Az oltalomhoz nem szük-

⁴⁴ Berni Uniók Egyezmény 5. cikk (2).

⁴⁵ Szjt. 1. § (3).

⁴⁶ Szjt. 1. § (3). Vö.: *Ficsor Mihály: Szerzői jogi törvény*. Viva Média Holding, Budapest, 1999, p. 33. E felfogás tükröződik a BUE-ben is, amelynek 2. Cikke szerint az egyezmény szerinti védelem kiterjed az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotására, tekintet nélkül a mű létrehozatalának módjára vagy alakjára.

⁴⁷ *Gyertyánfy: i. m. (25), p. 357.*

⁴⁸ BH 1990/420. In: *Gyertyánfy: i. m. (25), p. 31.*

séges, hogy a műben foglalt gondolatok, elvek objektív értelemben „újszerűek” legyenek. Erre mutat rá ugyancsak az alábbi SZJSZT-szakvélemény is, miszerint „... a szerzői jogban az 'újdonosság' helyett inkább az 'eredetiség' kifejezést használjuk.”

Hasonlóan a mintaoltalom megadását megelőző vizsgálathoz, az „egyéni, eredeti jelleg” fennállásához elengedhetetlen, hogy legalább minimális tere legyen a különböző megoldások közötti választásnak, azaz az alkotás folyamata ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által. A szerzői jog a kifejezést védi, amely védelem így igazodik a tartalom és a műfajta sajátosságaihoz.⁴⁹ „Másként mérhető egy pl. helyesírást ellenőrző számítógépi program és egy opera egyéni, eredeti jellege. És másként egy használati tárgyként működő lámpaé vagy egy versé. Az előbbi esetekben a funkció, a használhatóság eléréséhez szükséges paraméterek nagymértékben szűkítik az egyéni, eredeti jelleg kifejezhetőségének terét.”⁵⁰

Összességében az mondható el, hogy az alkotás akkor „egyéni”, ha „az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, s ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat”, és akkor „eredeti”, ha „az nem csupán valamely már meglévő alkotás szolgai másolata”.⁵¹

3.2. A védelem keletkezése

Végül megjegyezhető, hogy a nemzeti mintaoltalom lajstromozás útján jön létre, amire a következő szakasz utal: „A mintaoltalom – a bejelentés napjára visszaható hatállyal – akkor keletkezik, amikor a bejelentő a mintára mintaoltalmat kap.”⁵² Ebből következik, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala dönt arról, hogy a vizsgált minta kellőképpen egyéni és új-e ahhoz, hogy oltalomban részesülhessen, és ezzel egyidejűleg szerzője monopoljogot kaphasson.

A szerzői jogi védelem pedig a mű létrejöttével keletkezik anélkül, hogy a mű előzetes vizsgálatára sor kerülne. Így a szerzői jog esetében kizárólag a bíróság az a szerv, amely jogerős határozatában – számos esetben az SZJSZT által nyújtott szakvélemény birtokában – a védelem fennállásáról dönt. Ennek hiányában egy megdönthető vélelmen alapuló szerzői jogi védelemről beszélhetünk. Végső soron ez a formatervezésiminta-oltalom tekintetében is kijelenthető, hiszen egy eredményesen indított megsemmisítési eljárás az oltalom megszűnéséhez vezethet. Mégis a mintaoltalom a szerzői joggal szemben egzaktabb védelemnek tekinthető, miután egy hatóság által kiállított lajstromív szolgál a jogi oltalom fennállásának bizonyítására, ami természetesen megdönthető vélelmen alapul.

⁴⁹ SZJSZT 05/07.

⁵⁰ SZJSZT 05/07.

⁵¹ SZJSZT 38/03.

⁵² Fmtv. 15. §.

Az SZJSZT szakvéleményeinek kialakításánál főszabály szerint egy háromtagú tanács jár el, amelynek általában két tagja jogi képesítéssel rendelkezik, míg a harmadik személy mindig a vizsgált műtípus területéről kerül kijelölésre a testület elnöke által. Az ilyen szakember (pl. iparművész) szakmai tapasztalataira pedig éppen azért van szükség, mert az olyan esetekben, ahol az egyéni, eredeti jelleg fennállásának megállapítása vagy éppen két mű egybevetése a cél, az ilyen professzionális tudás és tapasztalat nélkülözhetetlen.

A két védelem egybevetésénél megállapítható, hogy míg a mintaoltalomnál egzakt, körülhatárolt oltalom keletkezik, addig a szerzői jogi védelem bizonytalanabb talajon álló oltalmi forma. Ennek jelentősége elsősorban a jogérvényesítésnél van, ahol a szerzői jogi védelem fennállása körüli bizonytalanság számos esetben költségessé és bonyolulttá teheti az eljárást.

3.3. A két oltalom egybevetésének gyakorlati példái

3.3.1. Külföldi joggyakorlat

Az irányelv és a közösségi rendelet ugyan előírja, hogy az egyes tagállamok szabályozásukban kötelesek biztosítani a formatervezési minták oltalma és a szerzői jogi védelem egyazon alkotáson való fennállását, azonban, miután uniós szerzői jogról egyelőre – olyan lényegi kérdések harmonizációjának hiánya miatt, mint például a védelem tárgya, a vagyoni jogok köre, a védelmi idő – nem beszélhetünk, a tagállamok jogalkotójára van bízva ezek szabályozása.⁵³ E „multikulturális” megközelítés többek szerint az egységes piac működésének gátját jelentheti, aminek jelentősége a szerzők közötti piaci verseny érintettségben áll.⁵⁴ A megoldást a szakma képviselőinek egy része egy harmonizált, uniós szintű szerzői jog megalkotásában látja.⁵⁵ Így az egyes nemzeti szabályokat féltve őrző tagállamok óvatos lépésekkel ugyan, de folyamatosan adják fel szuverenitásukat, engedve a „többség akaratának”. E lépések eredményeként születtek meg azok az irányelvek, amelyek a szoftverjog, a haszonkölcsönzési jog, a műsorsugárzás joga, a védelmi idővel kapcsolatos szabályok, az adatbázisjog, a szabad felhasználás és a követő jog területein kívántak egyfajta harmonizált szabályozást megteremtteni.

Meg kell jegyezni, hogy a szerzői jogi védelem alapjául szolgáló eredetiség (*originality*) fogalma nem került harmonizálásra. Így az eredetiség fogalmának értelmezése meglehetősen

⁵³ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 177.

⁵⁴ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 177.

⁵⁵ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 177.

⁵⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve az adatbázisok jogi védelméről 3. Cikk (1) bekezdés; Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve a számítógépi programok jogi védelméről 1. Cikk (3), Az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről 6. Cikk.

színes skálán mozog a tagállami szabályzásokban. Mindössze a védelmi időről, a szoftverről és az adatbázisról szóló irányelvek tartalmazznak kitételeket arra vonatkozóan, hogy az eredeti jelleg akkor áll fenn, ha az alkotás a szerző saját szellemi alkotása, és így az személyiségét tükrözi.⁵⁶ Ugyanezt erősítette meg az Európai Bíróság az Infopaque-ügyben (C-5/08) is.⁵⁷ Ennek az ítéletnek a jelentősége abban áll, hogy ezáltal az eddig csak fényképre, szoftverre és adatbázisra vonatkozó eredetiségkritérium kiterjesztésre került valamennyi szerzői jogi műtípusra.⁵⁸ Egyéb támpontot nem nyújt az uniós irányelv e kritérium értelmezésével kapcsolatban.

Az Egyesült Királyság az eredetiség fennállásához megkívánja, hogy az alkotás ne egy másik alkotás másolata legyen, illetve hogy létrejötte minimális szakértelemmel párosuló munkabefektetésen (*labour and skill*) alapuljon. A dizájntermékek esetében pedig követelmény az esztétikai vagy művészi kifejeződés megjelenése.⁵⁹ Ugyanez a megállapítás vonatkozik az észak-európai államok (Dánia, Svédország, Finnország), Portugália, valamint Spanyolország joggyakorlatára, ahol szigorúbb a „védelmi küszöb”, mint az olyan alkotásoknál, ahol a mintaoltalom fel sem merül.⁶⁰ Ezzel szemben a francia szabályozás az ún. *l'unité de l'art*-elvvel tekintettel az előzőeknél liberálisabb mércét alkalmaz.⁶¹

Az európai joggyakorlatból merítve említhető meg a német joggyakorlat, amely szerint a szerzői jogi védelem az iparművészeti alkotásokon fennállhat, feltéve hogy az alkotás megüti – a már korábban említett – magasabb szintű egyéni, eredeti jelleg mércéjét. A német szerzői jogi szabályozás tehát az egyéni jelleg követelményénél más-más mércét („*Schöpfungshöhe*”) alkalmaz az egyes műtípusok – így pl. regény vagy dizájntermék – esetében.⁶²

Egy érdekes jogeset kitűnően alátámasztja az előbbi megállapítást, amely a Triumph fehérnemű-kollekció szerzői jogi védelmével foglalkozott. A kollekció egyedi, különleges kialakítása mind szabásában, mind pedig színvilágában megütötte az előbbieken említett szigorúbb mércét. E nem jogerős bírósági ítélet vizsgált kérdései között szerepelt annak eldöntése, hogy egy divatcikk egyéni, eredeti jellege milyen mércével mérhető. Ennek során került tehát megállapításra, hogy az iparművészeti alkotások esetében az általános mércénél szigorúbbat kell alkalmazni.⁶³

A német joggyakorlat esetében levonható az a következtetés, miszerint azoknál az alkotásoknál, amelyeknél az alkotás tere az adott műtípus használati funkciói által nem behatárolt, az egyéni, eredeti mérce alacsonyabb fokon húzható meg, mint az alkalmazott művészetek műveinél.

⁵⁷ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 182–183.

⁵⁸ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 182–183.

⁵⁹ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 178.

⁶⁰ *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 30.

⁶¹ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 178.

⁶² *Thomas Dreier, P. Bernt Hugenholtz*: Concise European Copyright Law. Kluwer Law International, 2006, p. 13.

⁶³ Landgericht München, Aktenzeichen: 7 0 24178/09. Lásd: http://www.bardehle.com/fileadmin/bardehle/sonstiges/Publikationen/LG_Muc1.pdf.

Ez a mérce nem lényegi különbséget, kizárólag fokozatbeli eltérést jelent.⁶⁴ Egyértelmű tehát, hogy az előbb ismertetésre került német példából az következik, hogy az egyéni, eredeti jelleg megkívánt szintje magasabb, mint a többi műtípus esetében. És miután a divatcikknek iparművészeti alkotásnak minősülnek, ezért a német joggyakorlat olyan esetekben, ahol a magasabb fokú egyéni, eredeti jelleg hiányzik, a szerzői jogi védelem fennállását kizárja.⁶⁵ Ez azonban nem jelenti azt, hogy az alkalmazott művészetek berkeiből kikerülő termékek ne üthetnék meg a szigorúbb mércét. E megállapítást hivatott alátámasztani számos példa, így szerzői jogi védelem megállapítására került sor lámpa,⁶⁶ bútor,⁶⁷ divatcikk,⁶⁸ ékszer,⁶⁹ evőeszköz,⁷⁰ kerámiafigura,⁷¹ valamint gépjármű⁷² esetében.

További példaként szolgálhatnak az Andy Warhol és Roy Lichtenstein által befestett BMW gépkocsik, amelyekre vonatkozóan a szerzői jogi védelem ugyancsak kimondásra került.⁷³

Érdekességként említhető meg az olasz szabályozás, amely éppen a közösségi irányelvnek köszönhetően módosult. Az olasz törvényhozó ugyanis jó ideig elegendőnek ítélte az ipari termékeknel a formatervezési minták oltalmának védelmét, így nem látta megalapozottnak a szerzői jogi védelem ilyen esetekre történő kiterjesztését.⁷⁴ Az 1411/1940 királyi rendelet kifejezetten kizárta a szerzői jogi védelmet olyan „alkotások” esetében, amelyek nyilvántartásba vett formatervezési minták oltalma alatt álltak.⁷⁵ A közösségi szabályozás nyomására azonban az olasz szabályozásnak lehetővé kellett tennie a szerzői jogi védelem fennállását az ipari termékeknel is.⁷⁶ A módosított szabályozás így azt a megoldást alkalmazta, hogy csak olyan ipari mintákra terjesztette ki a szerzői jogi védelmet, amelyeknél a formatervezési minták oltalmának oltalmazhatósági feltételein kívül a művészi érték, a kreatív vonás is megjelenik.⁷⁷

Ez utóbbi követelményt támasztja alá a Monza Tribunal ítélete, mely a Le Corbusier által gyártott bútordarabok engedély nélküli forgalmazásával foglalkozott és egyúttal megállapította, hogy eredeti jellegük ellenére sem állnak szerzői jogi védelem alatt, tekintve, hogy művészi értékük („*artistic value*”) hiányzik.⁷⁸ A másodfokú bíróság a művészi érték hiányát

⁶⁴ *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁶⁵ I. m. (63). L továbbá: BGH GRUR 1984, 453 – Hemdblusenkleid; OLG Hamburg GRUR 1986, 83 – Übergangsblyuse; LG Düsseldorf GRUR 1989, 122 f. – Sweatshirt.

⁶⁶ BGH GRUR 1972, 38,39. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁶⁷ BGH GRUR 1961, 635, 637. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁶⁸ BGH GRUR 1955, 455. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁶⁹ BGH GRUR 1960, 256. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁷⁰ BGH GRUR 1952, 516 In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁷¹ BGH GRUR 2002, 799. In: *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31.

⁷² *Ruhl*: i. m. (11), p. 1058. Rn. 31

⁷³ I. m. (63).

⁷⁴ Daniela De Pasquale: Industrial strength protection. Copyright World, 2003, p.16.

⁷⁵ De Pasquale: i. m. (74), p. 16.

⁷⁶ De Pasquale: i. m. (74), p. 17.

⁷⁷ De Pasquale: i. m. (74), p. 17.

⁷⁸ De Pasquale: i. m. (74), p. 18.

azzal indokolta, hogy a bútordarabok tervezése a tömeges előállítását célozta.⁷⁹ Ezen olasz ítélet rámutat arra, hogy a szerzői jogi védelem alá tartozó alkotásnak – jelen esetben bútor – egyfajta művészi értékkel kell rendelkeznie. A művészi érték pedig nem pusztán az adott alkotás eredeti jellegében mutatkozhat meg, hanem abban is, hogy annak létrehozása nem tömeges fogyasztói igények kielégítésére szolgál, hanem kevesek számára hozzáférhető, azaz alacsony példányszámban kerül előállításra. Ez az álláspont azonban megkérdőjelezhető, főleg, ha a zene vagy film műtípusaira gondolunk, ahol a CD, DVD tipikusan ezen tartalmak tömeges terjesztésére szolgál. A bíróság ítéletében azt is leszögezte, hogy a szerzői jogi védelmet nem alapozza meg pusztán annak ténye, hogy az alkotás neves formatervező nevéhez kötődik.⁸⁰

Végül vessünk néhány pillantást az Egyesült Államok joggyakorlatára, ahol ez a kérdés kör több jogesetben is előkerült, így a két oltalom közötti különbség kellő hangsúlyt kapott. Az amerikai joggyakorlat e téren a következő elképzelést tartja irányadónak:

Az olyan használati funkcióval rendelkező alkotásoknál, amelyek a dizájn területéhez tartoznak, a szerzői jogi védelem nincs kizárva ugyan, azonban speciális feltételek esetén áll csak fenn. Így szerzői műnek csak akkor minősülhet egy ilyen alkotás, ha képi, grafikai vagy szobrászati alkotások jegyei elkülönülten jelennek meg a műben.⁸¹

Ennek az „elkülönültségnek” olyan mértéket kell öltetnie, ami lehetővé teszi az említett jegyeknek a használhatóság szempontjaitól való leválasztását.⁸² Ehhez kötődik az a megállapítás, amelyet a bírói gyakorlat szem előtt tart, miszerint olyan ipari minták, mint például kocsik, repülő, női ruha formai kialakítása akkor állhatnak szerzői jogi védelem alatt, ha a művészi jelleg a minta használati funkcióitól fizikai vagy koncepcionális értelemben elkülönülten beazonosítható.⁸³ Így a „szobrászati” jegyek elválaszthatóságának hiánya miatt nem élvez szerzői jogi védelmet a Eero Saarinen által tervezett és számos imitációt „átvészelő” szék sem.⁸⁴

Hangsúlyozandó, hogy amennyiben ez az „elkülönültség” megállapítható, a szerzői jogi védelem kizárólag az esztétikai vonásokra, azaz a funkcionális jegyeiktől leválasztható, független képi, grafikai vagy szobrászati jellegre fog kiterjedni, nem az alkotás egészére.⁸⁵ E korlátozott szerzői jogi védelem azzal magyarázható, hogy a szerzői jog nem terjedhet ki az alkotás funkcionális jegyeire, erre a szabadalmi jog nyújthat monopóliumot.⁸⁶

⁷⁹ *De Pasquale*: i. m. (74), p. 18.

⁸⁰ *De Pasquale*: i. m. (74), p. 18.

⁸¹ Lásd: [http://en.wikisource.org/wiki/Copyright_Law_Revision_\(House_Report_No._94-1476\)/Annotated](http://en.wikisource.org/wiki/Copyright_Law_Revision_(House_Report_No._94-1476)/Annotated).

⁸² *Jack B. Hicks*: Design Protection Through US Copyrights: Industrial Design or Applied Art? Előadás – USPTO Global Intellectual Property Academy/Patent Industrial Design Program.

⁸³ Lásd: i. m. (81).

⁸⁴ Lásd: <http://www.edwardsamuels.com/illustratedstory/isc8.htm>.

⁸⁵ *Hicks*: i. m. (82).

⁸⁶ Lásd: i. m. (84).

A Micky Mouse vagy a Goofy figurával ellátott telefon jó példa annak bemutatására, hogy itt a funkcionális alkotás ellenére a szerzői jogi védelem fennáll, de csak az adott figurára kiterjedően, ami minden további nélkül „leválasztható” a telefonkészülekről. Prof. Denicola a korábban körbeírt „*Conceptual Separability*” doktrína („*konceptcionális elkülönültségi teszt*”) alkalmazásánál a következő kérdés feltevését javasolja: „A mű tükröz-e olyan művészi kifejeződést, ami funkcionális szempontoktól független?”⁸⁷ Végül megemlíthető, hogy számos kritika érte az Egyesült Államok ez irányú dizájnvédelmi politikáját. A kritikusok azt emelték ki, hogy a modern formatervezésben nehéz elválasztani az esztétikai vonásokat a funkcionálisaktól, ugyanis ma már számos esetben az előbbi követi az utóbbit.

3.3.2. Hazai joggyakorlat

Először is utalni kell az Fmtv. azon rendelkezésére, amely kimondja, hogy „*A mintának az e törvényben szabályozott oltalma nem befolyásolhatja a mintán mint művészeti alkotáson külön törvény szerint fennálló szerzői jogok védelmét.*”⁸⁸ Bár ezen idézett szabály részben a szerzői jogi törvény szavait ismétli, mégis kiemelhető, hogy „művészi” jelző egyfajta nyomatékot ad olyan mintára utalva, ami nemcsak új, egyéni, de művészeti jelleggel is bír. Végül utalunk arra az álláspontra, miszerint az ipari tervezőművészeti alkotáson tipikusan olyan termék külső megjelenését kell érteni, amely esztétikai és műszaki szempontok szerint került kialakításra, mégpedig általában ipari gyártástechnológia útján.⁸⁹ Itt tehát kifejezésre jut, hogy az előbb említett olasz, német joghoz hasonlóan a művészi, esztétikai jegyek fennállása nélkülözhetetlen a védelem fennállásához.

A bírói gyakorlatból ismert az az eset, amelyben a bíróság kimondta, hogy: „*A felperes által készített falipolc megtervezésénél [a felperes] általánosan ismert és használt formai elemeket, a funkcióból adódó arányokat és szokásos konstrukciókat alkalmazott.*”⁹⁰ A bíróság tehát úgy foglalt állást, hogy a vizsgált falipolc nem rendelkezett olyan esztétikai vonásokkal, művészi értékkel, ami megalapozta volna szerzői jogi védelmét.

Ugyanakkor érdemes megemlíteni az SZJSZT ez irányú gyakorlatát, amely számos szakvéleményében foglalkozott az alkalmazott művészet alkotásainak szerzői jogi megítélésével, utalva egyúttal a párhuzamosan fennálló védelem lehetőségére: „*Itt a szerzői jogban az azonos tárgyú, hasonló felépítésű 'párhuzamos fejlesztések' (párhuzamosan alkotott önálló művek) egyidejű konkurráló védelmet élvezhetnek ...*”⁹¹

Az egyéni, eredeti jelleg fennállásának vizsgálatánál – a formatervezési minták oltalmához hasonlóan – az alkotás tere is szerepet játszik, ennek terjedelmét pedig az adott műtípus

⁸⁷ Hicks: i. m. (82).

⁸⁸ Fmtv. 64. §.

⁸⁹ Gyertyánfy: i. m. (25), p. 356.

⁹⁰ LB. Pf. III. 21 105/1971, in: Gyertyánfy: i. m. (25), p. 31.

⁹¹ SZJSZT 05/2007/2.

jellegetességei, sajátosságai határolják be, amelyek az alkotó számára választási lehetőségeket biztosítanak a mű kialakításánál. Ebből egyenesen következik, hogy az egyéni, eredeti jelleg vizsgálatánál más-más mérce alkalmazandó, hiszen a védelem fennállásának vizsgálata igazodik a mű tartalmának és műfajának sajátosságaihoz.⁹²

Az alkotás terének jelentőségére utal a következő szakvélemény is: *„Elegendő az, hogy a műben az egyéni jelleg valamilyen minimuma megnyilvánuljon, azaz ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá, hogy ne egy meglévő alkotásnak szolgai másolásáról legyen szó.”*⁹³

Az alkotás tere jelenti tehát a vizsgálat kiindulópontját annak felmérésére, hogy az adott körülmények mennyire tág, illetve szűk teret biztosítanak az alkotó számára a szerzői mű létrehozásakor, illetve hogy az alkotó az adott alkotás tere által kínált lehetőségekkel mennyiben „járt el” egyéni, eredeti módon.

E kérdéskörhöz kapcsolódóan nem hagyható figyelmen kívül a Pasquale lámpákkal kapcsolatos eset sem, amely szerint: *„Az eljáró tanács álláspontja szerint a fenti esetben olyan alkotásokról van szó, amelyek funkcionalitása, használati tárgyi minősége nagymértékben meghatározza azok kialakítását.”* Ennek ellenére az eljáró tanács úgy ítélte meg, hogy *„a piacon ismert lámpákhoz képest a 'Pasquale' lámpák szerkezeti és formai kialakításában, kivitelezésében (pl. üveglapok befogásának módja, távtartók kialakítása, fémlapok megmunkálásának módja) tartalmaz olyan jellegzetességeket ...”,* amelyek az egységességet megalapozzák.⁹⁴

Az előbbi szakvélemények is azt támasztják alá, hogy az alkotás terét számos körülmény határolhatja be, így a tárgy használati funkciói vagy az adott termék iparára jellemző megvalósított ötletek, mint ahogy arra az előbbi szakvélemény is utalt: *„a piacon ismert lámpákhoz képest a 'Pasquale' lámpák ... tartalmazznak olyan jellegzetességeket ...”.*

Ebből következik, hogy a mintákhoz hasonlóan az ilyen alkotásoknál is vizsgálati szempont a műtípus piacon található példányai. Ugyanezt támasztja alá a testület 2000/30 számú szakvéleménye is:

*„... az N. által 1999 júniusa óta forgalmazott FITTÍZ termék csomagolása nem áll szerzői jogvédelem alatt, míg az Sz. által 1999. szeptember óta forgalmazott új csomagolású PÖTTYÖS Túró Rudi csomagolása szerzői jogi védelem alatt áll. Ennek az álláspontnak a kialakításánál az eljáró tanács figyelembe vette az Sz. által forgalmazott OKÉÉ márkanévű buborékos Túró Rudi és a PÖTTYÖS Túró Rudi csomagolását.”*⁹⁵

Jelen esetben az eljáró tanács megállapította, hogy a PÖTTYÖS Túró Rudi csomagolása kellőképpen kimeríti az egyéni, eredeti jelleget, ellentétben a FITTÍZ nevű termék csomagolásával, ami nem éri el a törvény által megkövetelt „minőséget”. A szakvélemény úgy fogalmaz,

⁹² SZJSZT 05/2007/01.

⁹³ SZJSZT 19/2005, továbbá vö. 1/2005.

⁹⁴ SZJSZT 05/2007/01.

⁹⁵ SZJSZT 30/00.

hogy ez utóbbi esetben a kifejeződés az ötlet szintjén áll, ami viszont nem állhat szerzői jogi védelem alatt.⁹⁶

Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a PÖTTYÖS Túró Rudi csomagolása – a szerzői jogi védelem jogerős megdöntéséig – szerzői műnek minősül, arra tehát a szerző halálát követő hetven évig védelem áll fenn. Kérdésként merül azonban fel, hogy vajon a szerzői jognak valóban termékek csomagolásának (pl. „hagyományos” teásdoboz, túró rudi csomagolása, rizs műanyag csomagolása) a védelmét kell-e szolgálnia, hiszen a formatervezésiminta-oltalom és a védjegyoltalom – nem szólva a versenytörvény rendelkezéseiről – ilyen esetekre biztosít védelmet.⁹⁷ A formatervezésiminta-oltalom „új és egyéni jellege”, a védjegyoltalom „megkülönböztető jellege” és a szerzői jogi védelem „egyéni, eredeti jellege” között fennálló különbségeknek hangsúlyt kell tehát kapniuk ahhoz, hogy az oltalmak rendeltetésüknek megfelelően funkcionálhassanak. Nem hat-e tehát indokolatlanul károsítólag a szerzői jogi védelem pl. a formatervezésiminta-oltalomra, ha a két oltalom közötti különbség elenyésző, azaz nem kiegészítő védelemként jelennek meg a gyakorlatban, hanem sokkal inkább konkuráló oltalmakként. (A szerzői jogi védelem keletkezése nem kötődik eljáráshoz, és díjmentes, ellentétben a mintaoltalommal.)

További példaként szolgálhat a testület 2005/7 számú szakvéleménye, amely a ruhatervek szerzői jogi védelmének megsértésével kapcsolatban az alábbiakat mondja ki: „... a felperes a közismert, közzétett és a tervezők által felhasználásra kifejezetten ajánlott ötletek alapján tervezte meg a perben szereplő ruhákat. Ezen ruhatervek nagyon szorosan vett értelemben és szűk terjedelemben élveznek csak szerzői jogi védelmet, tehát csak és kizárólag akkor sérülnek a szerző jogai, ha minden változtatás nélkül, 'egy az egyben' másolja le valaki a tervet.”⁹⁸ Az eljáró tanács szakvéleménye tehát igen óvatosan fogalmaz, amikor „szűk értelemben vett szerzői jogról” szól, és egyben rámutat arra is, hogy a divatiparra jellemző módon általános és bevett gyakorlat, hogy egy ruhadarab megtervezésénél a tervezők a divat világából merítik ötleteiket.⁹⁹ Az ötletek pedig nem állhatnak védelem alatt, tehát felhasználásuk egy ruhadarab kialakításánál nem alapoz meg védelmet. Mondható tehát, hogy a gyorsan változó divatipar – korábban adott esetben – egyéni, eredeti jellegű megoldásai már csak ötlet szintjén mozognak, beszűkítve a szerző alkotásának terét, és egyúttal új szellemi termék kialakítására ösztönözve a szerzőt.

Az előbbieken említett néhány nemzetközi és magyar jogeset rámutat arra, hogy mind a minta, mind az alkotás használati funkciói, illetve az adott termék iparára jellemző vonások kihatással vannak az alkotás terének vizsgálatára, így szükségszerűen a védelemhez szükséges mércéjére is.

⁹⁶ SZJSZT 30/00.

⁹⁷ A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény.

⁹⁸ SZJSZT 7/2005.

⁹⁹ SZJSZT 7/2005.

3.4. Az újdonság és az egyéni jelleg, valamint az egyéni, eredeti jelleg: következtetések

A két oltalom előbb ismertetett feltételeinek az egybevetéséből és az előbbi példából a következő megállapítások tehetők: az egyéni jelleg mint kritérium megtalálható ugyan mind a formatervezésiminta-oltalomnál, mind pedig a szerzői jogi védelem rendszerében, fennállásuk vizsgálata mégsem azonos feltételek mentén történik. Eltérőség állapítható meg a zsinórmértékül szolgáló személy tekintetében, hasonlóság mutatkozik abból a szempontból, hogy az alkotás terének nagysága mindkét esetben meghatározó.

A mintáknál az eltérő összbenyomásnak a tájékozott használó szemszögéből kell fennállnia, ami utal a mintaoltalom ipari és piacorientált jellegére, míg a szerzői jognál – itt elsősorban az SZJSZT gyakorlatára gondolunk – a műtípus területének egyik neves képviselője az, aki az egyéni, eredeti jelleg fennállásáról dönt. Ilyen tekintetben tehát a formatervezésiminta-oltalommal szemben a szerzői jog hasonlóságot mutat a szabadalmi joggal, ahol a „szakember” szemszögéből kerül sor a védelem feltételeinek vizsgálatára.¹⁰⁰ Érdekes kérdés e szemszögnek az egybevetése, míg az első esetben a tájékozott használó, addig a másik esetben a művész, illetve az adott művészi ágban jártas szakember a zsinórmérték. Itt az Szt. 1. §-ának (1) bekezdése nyújt segítséget, ahol kimondásra kerül, hogy a szerzői jogi törvény az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat védi. Ez esetben tehát a művészet szemszögéből kell az adott alkotást vizsgálni. Így a két oltalom feltételei közötti különbségnek abban lenne célszerű megmutatkozni, hogy a szerzői műnek minősülő dizájntermék művészi értéke kimutatható.

Itt jegyezhető meg, hogy az előbbi példák ugyanakkor arra engednek következtetni, hogy a szerzői jogi védelem megállapításának nem akadály, ha a mű létrejötté tömeges igények kielégítésére irányul, illetve, hogy tömeges példányban kerül előállításra. Ez ugyanis nem idegen a szerzői jog rendszerétől, sőt, analóg példaként hozható a szerzői jog hatálya alá tartozó hangfelvétel-előállítók teljesítménye, ami tulajdonképpen nem szolgál mást, mint a szerzői művet alakítja át tömeges igényeket kielégítő termékké.¹⁰¹ Többek között ezért alakult ki az az álláspont, miszerint az egyébként tradicionális dizájntermékekre a szerzői jogi védelem kiterjesztése nem lehet akadály.¹⁰²

Eltérő feltételnek tekinthető továbbá a formatervezésiminta-oltalom esetében előírt „objektív jellegű” újdonság kritériuma és a „szubjektív jellegű” szerzői jogi védelemnél megismert eredeti jelleg. Mindkét esetben a vizsgálat célja annak megállapítása, hogy a vizsgált minta vagy alkotás nem másolata-e egy másik mintának, illetve alkotásnak. Míg azonban az első esetben objektív mércéről beszélhetünk, hiszen az elsőbbség időpontja előtt nyilvános-

¹⁰⁰ Vö. Szt. 4. § (1).

¹⁰¹ Suthersanen: i. m. (8), p. 182.

¹⁰² Suthersanen: i. m. (8), p. 182.

ságra jutott minták jelentik a vizsgálat alapjául szolgáló viszonyítási alapot, addig a második esetben az „eredetinek” titulált újdonság szubjektív, hiszen itt az adott szakembernek a vizsgálat időpontjában fennálló szakértelme az, amelyen keresztül e kritérium fennállása megállapításra kerül, vagy sem. A szerzői jogi védelmet övező „bizonytalanság” tehát e tekintetben is fennáll, aminek ebből fakadó hátránya a jogérvényesítésben is megmutatkozik.

4. A SZERZŐT MEGILLETŐ JOGOK

Mindenekelőtt megjegyezhető, hogy a kettős védelem fennállása a szerző számára számos előnnyel kecsegtet, hiszen a bipoláris oltalom tartalma kiterjed nemcsak a hasznosításra, hanem a felhasználásra is.¹⁰³ Nem kérdés, hogy mindkét esetben a termék, illetve az alkotás nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele a cél azzal, hogy amíg a mintánál a hasznosítás célzottan profitorientált módon történik, addig az alkotás esetében sokkal inkább a műélvezet lehetővé tételéről van szó, persze nem kizárva a jövedelemszerzésre törekvést sem.

Az Fmtv. a hasznosítás fogalmát példálózó módon definiálja, így hasznosításnak minősül különösen a termék előállítás, használata, forgalomba hozatala, forgalomba hozatalra való felkínálása, behozatala, kivitele és e célból való raktáron tartása, amelyek egy termék értékesítésének láncolatát alkotják.¹⁰⁴ A „hasznosítás” fogalmának szerzői jogi párja a felhasználás, ami alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.¹⁰⁵ A felhasználás fogalma alatt – hasonlóan az Fmtv. rendelkezéseivel – mindazokat, a szerzői jogi törvény által biztosított jogokat érteni kell, amelyek a nyilvánosság számára a mű élvezetét teszik lehetővé, így többek között a többszörösítést, a terjesztést, a nyilvánossághoz közvetítést sugárzással vagy másként, az átdolgozást, valamint a kiállítást – kiemelve jelen esetben csak azokat a felhasználási módokat, amelyek mintának is minősülhet termék esetében jöhetnek szóba.

Ugyanakkor megjegyzésre érdemes, hogy a szerzői jog erősebb védelmet biztosít olyan esetekben, amikor egy alkotás harmadik személy által kerül átdolgozásra. Az Sztj. 29. §-a szerint „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű ... minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre”. Ebből pedig az a következtetés vonható le, hogy az átdolgozó személynek minden esetben engedélyt kell kérni a szerzőtől, amennyiben oly módon kerül átalakításra az ő kreációja, hogy annak vonásaiban az eredeti

¹⁰³ Fmtv. 16. § (1), Sztj. 16. § (1).

¹⁰⁴ Fmtv. 16. § (3).

¹⁰⁵ Sztj. 16. § (1).

szerző művének jellegzetességei felfedezhetőek. Ezzel szemben a formatervezés minta-oltalomnál nem kizárt, hogy egy átdolgozott, védelem alatt álló dizájntermék lényeges külső jellemzőiben különbözőség mutatkozik az eredeti termékhez képest, illetve a tájékozott használóra kellőképpen eltérő összbemomást tesz, így nem sérti a mintaoltalom jogosultjának jogait, bár az eredeti minta egyes jellegzetességei felismerhetők az átdolgozott termékben. Ilyen esetben tehát nem a mintaoltalom, hanem a szerzői jog nyújthat kellő védelmet a jogosult részére. A szerzői jogi jogsértés megállapítása érdekében végzett vizsgálatnak a dizájntermék művészi jegyeire kell irányulnia, és ebben a tekintetben kell az azonosságot, illetve a hasonlóságot megállapítani.

A kettős oltalom esetében figyelmet érdemel a vagyoni jogok szabályozása, amellyel kapcsolatban megjegyezhető, hogy a szerzői jogi védelmet és a formatervezés minta-oltalmat eltérő szabályozás jellemzi. A különbség elsődlegesen a két oltalmi forma eltérő rendelkezésére – a piaci versenyelőny biztosítása, illetve a kulturális értékek megteremtése és megőrzése – vezethető vissza. Az alapvetően versenyorientált formatervezés minta-oltalomból eredő jogok – a személyhez fűződő jogok kivételével – tehát minden további akadály nélkül átruházhatók és megterhelhetők.¹⁰⁶ Ezzel szemben a szerzői jogban a vagyoni jogok főszabály szerint nem ruházhatók át, azaz forgalomképtelenek.¹⁰⁷ Ez alól kivételt jelentenek az olyan esetek, mint az együttesen létrehozott művek, a munkaviszonyból folyó kötelesség teljesítéseként létrehozott művek, a szoftver, az adattár, a reklámozás céljára megrendelt mű és a megfilmesítési szerződéssel létrehozott mű.¹⁰⁸ Ezekben az esetekben kívül a felhasználó tehát kizárólag engedélyt és nem vagyoni jogokat szerezhet. Ebből következik, hogy azoknál a műtípusoknál, amelyek mintának minősülhetnek – így többek között a grafika, az iparművészet területén alkotott művek –, általában a főszabály érvényesül, azaz, hogy ezeknél a műveknél a szerző a vagyoni jogok felett csak korlátozott mértékben rendelkezhet. A dizájntermékek körébe tartozó szerzői alkotás forgalomképessége tehát a formatervezés minta-oltalom megszerzésén keresztül biztosítható. Ebből következik, hogy amennyiben a szerző abban érdekelt, hogy termékének licence piacképesebbé váljon, akkor számára kedvezőbb lehetőséget nyújthat a formatervezés minta-oltalom, amely a vagyoni jogok forgalomképességét biztosítja. Itt tehát a szerző stratégiai döntésén múlik, hogy megelégszik-e a szerzői jogi védelemmel, vagy inkább mintaoltalmat igényel termékére, ami természetesen jelentősen kihat a termék piacképességére.

¹⁰⁶ Fmtv. 21. § (1).

¹⁰⁷ Szjt. 9. § (3).

¹⁰⁸ CompLex Jogtár, 9. §-hoz fűzött magyarázat.

5. JOGÉRVÉNYESÍTÉS A MINTAOLTALMI ELJÁRÁSBAN

Az irányelvi szabályozással összhangban állnak az Fmtv. azon rendelkezései, amelyek a szerzői jogok tiszteletben tartását biztosítják. Ennek háttérszabályául szolgál az irányelv 8. Cikk (2) bekezdésének *b*) pontja szerinti rendelkezés, miszerint „*bármelyik tagállam valamely formatervezési minta lajstromozásának megtagadását, illetve a minta lajstromozása esetén a mintaoltalom megsemmisítését írhatja elő, ha a formatervezési minta az érintett tagállam szerzői joga alapján oltalom alatt álló művet jogosulatlanul használ*”. Lehetőségként kínálja fel tehát az irányelv a szerzői jogi jogosult részére azt, hogy szerzői jogait oly módon érvényesítse, hogy a jogérvényesítés eredményeként a jogsértő minta lajstromozására nem kerül sor, illetve a már létező jogsértő mintaoltalom megsemmisítésére kerül.

Az Fmtv. 10. §-ának (2) bekezdése szerint „*Más korábbi szerzői jogát sértő minta nem részesülhet oltalomban.*” Ez az igény a megsemmisítési eljárásban érvényesíthető azzal a korlátozással, hogy a 9–10. § alapján csak a korábbi akadályozó jog jogosultja, a 28. § (1) bekezdésének *d*) pontja alapján pedig csak az kérheti a mintaoltalom megsemmisítését, akit az a törvény szerint megilletne.¹⁰⁹

A megsemmisítési eljárásban tehát szerzői jogokra hivatkozva csak a korábbi jog jogosultja léphet fel. A korábbi jogosult kérdésénél az Szt. 106. §-ának (1) bekezdése az irányadó, miszerint „*Ahol e törvény szerzőt említ, azon megfelelően érteni kell a szerző jogutódját, illetve a szerzői jog más jogosultját is.*” Ez egyben azt is jelenti, hogy az alkotón kívül az örökös és a vagyoni jogok jogosultja is felléphet jogai megsértése esetén. Meg kell jegyezni, hogy az Szt. 9. §-ának (3) bekezdése értelmében a vagyoni jogok főszabály szerint nem ruházhatók át; kivételesen azonban az Szt. a vagyoni jogok átruházását, illetve átszállását lehetővé teszi, így az adattár, a szoftver, a reklámozás céljára megrendelt mű, az együttesen létrehozott mű, a munkaviszonyból vagy más hasonló jogviszonyból folyó kötelezettség teljesítése alapján alkotott művek eseteiben.¹¹⁰ Továbbá a jogosultak körébe tartozik az a felhasználó is, aki kizárólagos felhasználási engedéllyel rendelkezik, de ő csak abban az esetben léphet fel, ha a szerzőt eredménytelenül szólította fel a fellépésre.¹¹¹ Említeni kell a nem kizárólagos felhasználót is, aki a szerződés kifejezett engedélye alapján érvényesítheti vagyoni jogait.¹¹²

Mindezek fényében a megsemmisítési eljárásban a korábbi jog jogosultjaként fellépő személynek bizonyítania kell jogosulti minőségét, ami szerzői jog esetében, különös tekintettel az alkotó személyére – a szerzői jogi védelem „sajátos” keletkezésére tekintettel –, nem mindig könnyű. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának könyvborító formatervezésimintaoltalmával kapcsolatos megsemmisítési eljárásában hozott egyik határozata állapította

¹⁰⁹ Fmtv. 57. § (2).

¹¹⁰ CompLex Jogtár, 9. §-hoz fűzött magyarázat.

¹¹¹ Szt. 98. § (1).

¹¹² Szt. 98. § (2).

meg, hogy a korábbi szerzői jogokra hivatkozás akkor vehető figyelembe, ha a kérelmező személy bizonyítani tudja jogosultsági minőségét.¹¹³ Itt jegyezhető meg, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál működő önkéntes műnyilvántartás eljárása útján kerül sor egy olyan tanúsítvány kiállítására, ami nem szerzői jogi védelmet keletkeztet, hanem kizárólag egy esetleges szerzői jogi jogvitában a szerzőség bizonyításának megkönnyítését szolgálja. Itt a Berni Uniós Egyezmény által megkívánt formai kötöttség nélküli oltalom alapelve tehát nem sérül, ugyanis ez az eljárás nem feltétele a szerzői jogi védelem keletkezésének. Az eddigi bejegyzések száma (kb. 1500) arra mutat rá, hogy az igény fennáll egy ilyen szolgáltatás nyújtására.

A „szerzőségi védelem rendszere” a szerzőséget övező bizonytalanság kiküszöbölésére szolgál, és négy elemből tevődik össze. A szerzőség alátámasztását elsősorban az alkotáson feltüntetett név bizonyítja, ezt követően a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál működő önkéntes műnyilvántartás alapján kiállított közokiratnak minősülő tanúsítvány, illetve a közös jogkezelő szervezet által kiadott teljes bizonyító erejű magánokirat. Végül pedig az tekinthető szerzőnek, aki a művet először hozta nyilvánosságra.¹¹⁴ Valamennyi itt felsorolt esetben vélelemről van csupán szó, azaz ellenkező bizonyításának helye van. A szerzői jog nyilvántartásának hiányából fakadó bizonytalanságokat a jelenlegi szerzői jogi politikában is felismerték. A formatervezésiminta-oltalommal ugyan nincs összefüggésben, mégis említést érdemel a Szellemi Tulajdon Világszervezete 2010-es felmérése, ami az önkéntes műnyilvántartások vizsgálatára irányult.¹¹⁵ Ez a kezdeményezés mutatja, hogy bár a szerzői jogi védelem keletkezése nem nyilvántartáshoz kötött, mégis egyre inkább felmerül a szerzői jogok nyilvántartásának valamilyen formában történő kiépítése. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy egyre több és több szerzői mű válik hozzáférhetővé az interneten keresztül. A szerzői műveknél pedig egyre gyakoribb, hogy az olyan tartalmaknál, mint fotóművészeti alkotás, szöveges tartalmak, videó, nincs feltüntetve a jogosult neve, elérhetősége, így a felhasználásra irányuló engedély kérése is nehézségekbe ütközik szemben a nemzeti nyilvántartáson alapuló formatervezésiminta-oltalom alatt álló mintákkal.

Az Fmtv. korábbi akadályozó jog jogosultjára utal, amiből az következik, hogy a szerzői jog keletkezésének időpontja meg kell, hogy előzze a minta bejelentésének időpontját. A szerzői jogi védelem keletkezésének sajátossága miatt nehézséget jelenthet azonban a szerzői jog két fontos elemének bizonyítása, így a szerzői jogi védelem fennállása és keletkezésének időpontja. Az előzőekben említésre került, hogy a védelem az alkotás létrejöttékor keletkezik, anélkül, hogy hatósági bejelentésre, eljárásra lenne szükség, azaz – a bíróságon kívül – nincs olyan szerv, amelynek hatásköre lenne megállapítani, hogy a vizsgált mű való-

¹¹³ Lajstromszám: 90 796.

¹¹⁴ Szjt. 94/B. §.

¹¹⁵ Lásd: http://www.wipo.int/copyright/en/registration/registration_and_deposit_system_03_10.html.

ban egyéni, eredeti jelleggel bír-e.¹¹⁶ Így nincs egységes és központi nyilvántartás sem, ez a tény pedig megnehezíti a szerzői jogi védelem adatai (pl. a védelem létrejöttének időpontja, a szerző neve, elérhetősége) körében való eligazodást.

A központi nyilvántartás hiányára tekintettel javasolt a művekre vonatkozó információk cégen belüli nyilvántartásának vezetése, éppen a bizonyítási eljárás megkönnyítése miatt. Különösen igaz ez olyan vállalatok esetében, amelyeknek fő tevékenységi köre dizájntermékek előállítására irányul, és ezekre vonatkozóan formatervezésiminta-oltalom megadására nem került sor, azaz nincs ezekről a termékekről lajstromív. Így kialakítható egy olyan regiszter, ami kronologikusan tartalmazza mindazon adatokat (így pl. a létrehozás időpontja, az alkotó neve), amelyek szerzői műnek minősülő alkotásokra vonatkoznak.

Fontos ugyanis megjegyezni, hogy a szerző csak abban az esetben léphet fel, ha bizonyításra kerül, hogy az oltalom alatt álló minta másolás eredményeként jött létre (ennek bizonyítását szolgálhatja például, ha a termék vázlatja e-mailen elküldésre került, vagy egy megbeszélés során bemutatták, továbbá ha beérkező, de kiválasztásra nem került pályázati munkáról van szó). A szerzői jogi jogsértés megállapítása tehát feltételezi, hogy a vizsgált mű a másik mű (részbeni) másolásának eredményeként került megalkotásra. A bizonyítás nehézségét tükrözi, hogy pusztán a nyilvánosságra hozatal elsőbbsége nem biztos, hogy elegendő bizonyítékul szolgál a (részbeni) másolás tényének alátámasztására.¹¹⁷ Ezen alapos bizonyíték hiányában pedig nem lehet szó jogsértésről, következésképpen a két szerző – szerzői jogi rendelkezések tekintetében – egymástól függetlenül használhatja fel művét. A szerzői jog esetében tehát teoretikusan előfordulhat, hogy két egymástól függetlenül – azaz nem másolás eredményeként – létrejött, azonos vagy hasonló alkotás nem vezet szerzői jogi jogsértéshez. Erre utal a következő SZJSZT-szakvélemény is, miszerint „*az sem kizárt, hogy a K. Hungary Kft. által forgalmazott, a megkeresésben be nem mutatott lámpák esetében párhuzamosan alkotott önálló művekről van szó, és nem a 'Pasquale' lámpák szolgai másolatiról.*”¹¹⁸

Közösségi szinten a közösségi rendelet 25. §-ának (1) bekezdése szerinti f) pont teszi lehetővé a megsemmisítési eljárás megindítását az alábbi esetben: „*ha a formatervezési minta valamely tagállam szerzői joga alapján oltalom alatt álló művet jogosulatlan használ*”.

Ez a megsemmisítési ok igen tág körben teszi lehetővé a közösségi minta megsemmisítését, tekintve, hogy elegendőnek bizonyul, ha csupán egyetlen államban a minta használata szerzői jogokba ütközik.¹¹⁹ Hozzá kell tenni, hogy a szerzői jogba ütközés azonban csak ab-

¹¹⁶ 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről, 5. cikk (2) bekezdés; Sztj. 9. § (1).

¹¹⁷ Johnston: i. m. (2), p. 50.

¹¹⁸ SZJSZT 05/2007/01.

¹¹⁹ Ruhl: i. m. (11), p. 468. Rn.46. L. HABM-BK R 64/2007-3 vom 11.02.2008.

ban az esetben állhat fenn, ha a jogsértés valamely műalkotásnak a másolása útján jött létre. A másolásnak pedig nem az ötletre, hanem az ötlet kivitelezésére kell irányulnia.¹²⁰ Ami ugyancsak figyelembe veendő szempont, hogy az iménti megsemmisítési ok nem alkalmazható, amennyiben a szerzőség vitás. Ebből következik, hogy ilyen esetben elengedhetetlen az adott tagállam szerzősége vonatkozó jogerős ítélete. Ez esetben tehát az adott tagállami bíróság ítélete az irányadó a megsemmisítési ok elbírálásakor. Ez a közösségi rendelet 25. cikk (1) bekezdés c) pontjából következik, miszerint „*ha bírósági határozat értelmében a közösségi formatervezésiminta-oltalmat nem annak adták meg, akit az a 14. cikk szerint megillet?*”. Amennyiben tehát a szerzőség kérdése bizonyított, nincs szükség tagállami bírósági eljárásra. A szerzői jogra vonatkozó megsemmisítési okra pedig kizárólag a szerzői jog jogosultja hivatkozhat.¹²¹

Nem felejthető el ugyanakkor, hogy miután – a harmonizáció hiánya miatt – az egyes tagállamokban eltérő egyéni, eredeti mérce az irányadó, ez ahhoz vezet, hogy míg az egyik tagállamban az adott alkotásra kiterjed a szerzői jogi védelem, addig más tagállamban ez a védelem nem biztosított. Ez pedig könnyen okozhatja az egységes piac megosztását. Ezt támasztja alá a Le Courbusier-eset is.¹²² Itt olyan bútordarabokról volt szó, amelyek Németországban szerzői jogi védelem alá tartoztak, nem így azonban Olaszországban, ahol ezeknek a bútordaraboknak a szerzői jogi védelmét kizárták. Így több esetben előfordult, hogy a német piacokon olasz imitációk jelentek meg. Természetesen az ilyen utánzatokkal szemben nincs akadály annak, hogy a szerző Németországban fellépjen szerzői jogainak megsértése miatt.¹²³

Ugyanakkor megemlíthető, hogy a jogérvényesítés területén hasonlóság áll fenn a közösségi lajstromozás nélküli oltalom és a szerzői jog között, hiszen „*a lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalom csak az utánzással szembeni fellépést biztosító jogot*” teremt.¹²⁴ „*Ezért az oltalom nem terjedhet ki olyan formatervezett termékekre, amelyek egy második szerzőnek az első szerzőtől függetlenül kialakított formatervezési mintájának eredményeként jönnek létre. E jog azon termékek kereskedelmére is kiterjed, amelyekben a bitorolt formatervezési minták megtestesülnek.*”¹²⁵ A lajstromozás alapján oltalomban részesülő közösségi minta jogosultja ugyanakkor felléphet a jóhiszemű jogsértőkkel szemben is.

Nem mellékes megjegyezni, hogy a közösségi lajstromozás nélküli oltalom létrehozásában nagy szerepet játszott az európai ipar olyan ágazatai (pl. textilipar, divatipar) részéről megfogalmazott ez irányú igény, ahol a divattrendek ciklikusan változnak. Hozzá kell tenni,

¹²⁰ *Ruhl*: i. m. (11), p. 468. Rn.46.

¹²¹ Közösségi rendelet 25. cikk (3) bekezdés: „Az (1) bekezdés d), e) és f) pontjában említett okokra csak a korábbi jog bejelentője vagy jogosultja hivatkozhat.”

¹²² *Eichmann, Kur*: i. m. (36), p. 202.

¹²³ *Eichmann, Kur*: i. m. (36), p. 202.

¹²⁴ Közösségi rendelet (21) preambuluma.

¹²⁵ Közösségi rendelet (21) preambuluma.

hogy ezekben az iparágazatokban működő piaci szereplők szükség esetén a szerzői jog és a tisztességtelen verseny szabályai által nyújtott védelmet hívták segítségül.¹²⁶ A korábbiakban említett hasonlóság ellenére hiba lenne a közösségi lajstromozás nélküli oltalmat a szerzői jogi védelemmel azonosítani, hiszen a két védelem feltétele (az előbbi esetében az újdonság és az egyéni jelleg, míg az utóbbi esetében az egyéni, eredeti jelleg a mérvadó) és védelmi ideje (az előbbi esetében három év, míg az utóbbinál hetven év) eltérő.¹²⁷

6. VÉDELMI IDŐ

A jogérvényesítéssel szoros összefüggésben áll az egyes oltalmak védelmi ideje. A hazai és a közösségi lajstromozott formatervezésiminta-oltalom a bejelentési naptól számított öt éves időtartamra szól, amely védelem legfeljebb négyszer újítható meg, azaz a védelmi idő nem haladhatja meg a huszonöt évet.¹²⁸ Községi lajstromozás nélküli oltalom esetében ez az időtartam három év, amely a minta nyilvánosságra jutásától számít.¹²⁹ A szerzői művek tekintetében jóval hosszabb a védelmi idő, a szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben.¹³⁰ A hetvenéves védelmi időt a szerző halálát követő év első napjától, szerzőtársak esetében az utójára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani.¹³¹

Miután a két oltalom nem zárja ki egymást, ezért sor kerülhet arra, hogy a már formatervezésiminta-oltalom alatt nem álló minta – a védelmi idő lejártára tekintettel – szerzői jogi védelme a továbbiakban is fennmarad, egészen a szerző halálát követő hetven évig. Ebből következik, hogy a két oltalom közötti átfedés leszűkítése a védelmi idő szempontjából is fontos ahhoz, hogy a formatervezésiminta-oltalom versenyszerkentő hatását valóban el tudja érni.

7. ELŐNYÖK ÉS HÁTRÁNYOK A SZERZŐI JOGI VÉDELEM ÉS A MINTAOLTALOM SZEMSZÖGÉBŐL

A két oltalom közötti átfedés miatt érthetően felvetődik annak a kérdése, hogy milyen előnyöket jelenthet az egyik és a másik oltalom. A két oltalom összevetésének eredményeként az oltalom alapja, tárgya, a szerzőt megillető jogok, a jogérvényesítés lehetősége, végül a védelmi idő szempontjai szerint a következő megállapításra juthatunk.

¹²⁶ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 180.

¹²⁷ *Suthersanen*: i. m. (8), p. 180.

¹²⁸ Fmtv. 19. § (1)–(3). Községi rendelet 12. cikk.

¹²⁹ Községi rendelet 11. cikk (1).

¹³⁰ Szjt. 31. § (1).

¹³¹ Szjt. 31. § (2).

A formatervezésiminta-oltalom nyilvántartott védelem, szemben a szerzői joggal, ami a mű keletkezésével létrejövő oltalmi forma. Ebből következik, hogy a mintaoltalom nyilvántartása egyrészt jogbiztonságot jelent a szerző számára, hiszen a mintát előzetesen az egyéni jelleg és az újdonság szempontjai szerint vizsgálja meg a hatóság, másrészt eligazítást nyújt a piac számára, a lajstrom ugyanis olyan adatokat tartalmaz, amelyek információval szolgálnak, így többek között a szerzőre, a védelem keletkezésének dátumára, valamint a védelem alapjául szolgáló új és egyéni vonásokra vonatkozóan.¹³² A mintaoltalomnál a nyilvántartás előnye tehát, hogy megbízható információval rendelkeznek a piac szereplői a minták tekintetében. Ezzel szemben miután a szerzői jogi védelem keletkezése nem kötődik semmiféle előzetes eljáráshoz, nyilvántartáshoz, így a szerzőről, művéről és annak oltalmáról adatok, információk központi nyilvántartások hiánya miatt nem teljes körben hozzáférhetőek a nyilvánosság számára. Az e tekintetben fennálló bizonytalanság pedig kihat adott esetben a szerzői mű piaci értékére is. A nyilvántartási eljárás hátránya ugyanakkor, hogy a rövid piaci kifutású termékek, mint pl. játék, ruházat, bútor esetében a kis- és középvállalatoknak sok esetben költséges eljárást jelent, nem így a szerzői jogi védelem, amely díjmentes.¹³³ Ehhez kapcsolódik, hogy a nyilvántartási eljárás megkezdése előtt nem nyílik lehetőség az adott termék marketingtesztjére, mert a mintaoltalom megadására különben nem kerülhet sor, nem így a szerzői jogi védelemnél, amelynél erre minden további nélkül lehetőség van.¹³⁴ Ezért a rövid piaci kifutású termékek esetében a szerzői jogi védelem és a közösségi lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom nyújthat segítséget a jogsértőkkel szemben.

Továbbá egy adott dizájntermék licencbe adása esetében egy vállalat számára kedvező lehetőséget nyújt a formatervezésiminta-oltalom, amely a vagyoni jogok forgalomképességét biztosítja, míg ez a szerzői műnél csak kivételes (pl. reklámmű) esetben lehetséges. A jogérvényesítés területén a szerzői jog és a közösségi lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom nem jelent hatékony védelmi eszközt a szerző számára, hiszen a másolás bizonyítása nélkül a jogsértő személlyel szembeni fellépésre nincs mód. Így elvileg lehetséges, hogy egymástól függetlenül létrejött, két különböző dizájnertől származó, azonos vagy igen hasonló jegyekkel rendelkező szerzői mű egyaránt szerzői jogi védelem alatt áll, ellentétben a lajstromozott formatervezésiminta-oltalommal, amely az abszolút újdonságából fakadóan védelmet biztosít olyan mintával szemben is, amelynek létrehozására a védelem alatt álló mintától függetlenül kerül sor. Így a regisztrált mintaoltalom a jóhiszemű jogsértővel szemben is fellépést biztosít a szerző számára. Ezért tekinthető a lajstromozott formatervezésiminta-oltalom kizárólagos, monopoljogot biztosító védelemnek, míg a szerzői jog sokkal inkább a másolás ellen biztosít jogot a fellépésre.

¹³² *Uma Suthersanen: Design Law in Europe.* Sweet and Maxwell, 2000, London, p. 104.

¹³³ *Suthersanen: i. m. (132), p. 106.*

¹³⁴ *Suthersanen: i. m. (132), p. 106.*

A jogérvényesítéssel függ össze – még ha csak közvetve is – a formatervezésiminta-oltalomhoz kapcsolódó lajstromív léte, ami számos esetben hatékonyabbá teszi a jogsértővel szembeni fellépést, ellentétben a szerzői jogi védelemmel, amire vonatkozóan a védelem fennállását igazoló okirat általában nincs birtokában a szerzőnek.¹³⁵ Így az első esetben csökkenthetők – a szerzői joggal ellentétben – a jogérvényesítési költségek.

Ugyanakkor a védelmi idő hossza a szerzői jog esetében kedvezőbb, hiszen míg a formatervezési-mintaoltalomnál – többszöri megújítás esetén is – legfeljebb huszonöt év, addig a szerzői jog esetében ez hetven év, ez utóbbi védelmi ideje azonban nem hosszabbítható meg.

A fentiekből az következik, hogy alapjában véve a szerző stratégiai döntésén múlik, hogy egy jelentős befektetést igénylő és hosszabb piaci kifutású termékportfólió kialakításában gondolkodik-e, amivel jelentős profittal járó licencbe adás is együtt jár. Ilyen esetben egyértelmű, hogy a formatervezésiminta-oltalom a kedvező választás, hiszen viszonylag rövid védelmi ideje ellenére egzaktabb, és egyúttal nagyobb jogbiztonságot ad a jogérvényesítés terén. Ezzel szemben egy kevésbé költséges, rövid piaci kifutású termék esetében elegendő a szubjektív jegyeken alapuló, kevésbé biztos jogérvényesítéssel párosuló, ámbar hosszú védelmi idővel rendelkező szerzői jogi védelem.

8. ÖSSZEGZÉS

Összefoglalóan elmondható, hogy a formatervezésiminta-oltalom és a szerzői jogi védelem rendeltetése alapvetően különbözik: míg az előbbi a gazdasági versenyképesség javítását szolgálja, addig az utóbbinál a hangsúly a kulturális értékek megőrzésén van, ami adott esetben gazdasági versenyt gátló hatással is párosulhat.

A két oltalom párhuzamos fennállásának lehetősége miatt érdemes kiemelni, hogy az egyes tagállamokban a szerzői jogi védelem eltérő mércéjének alkalmazása különböző szellemitulajdon-védelmi politikát rejthet maga mögött. E szerint minél alacsonyabb a szerzői jogi védelem mércéje, annál valószínűbb a két védelem egybeesése, míg annak magasabb fokon történő meghatározása a két védelem közötti erősebb elhatárolódást jelenti. Egyértelmű, hogy a két védelem közötti átfedés szűk, illetve tág terének kialakítása pedig annak függvénye, hogy a szabályozás és a joggyakorlat elsősorban a versenyt és az innovációt vagy inkább a kulturális értékek megőrzését kívánja támogatni.

E tanulmány szerzőjének véleménye szerint megfontolandó a formatervezésiminta-oltalomképes termékek esetében a szerzői jogi védelem kritériumainak magasabb fokon történő megállapítása, ami számos esetben együtt jár a termék művészi jellegének megjelenésével. Ellenkező esetben ugyanis féltő, hogy a szerzői jogi védelem funkcionális tervekre és termékekre is kiterjed majd, ami a versenytársakat a piac elhagyására kényszerítheti.

¹³⁵ *Suthersanen*: i. m. (132), p. 105.